

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик початкової освіти

Кваліфікаційна робота
з теми: **«УМОВИ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ НУШ»**

Виконала: здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти
РО1-М23 групи
спеціальності 013 Початкова освіта
Бербека Ірина Володимирівна
Керівник: **Мартіна О.В.**,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теорії та методик
початкової освіти
Рецензент: **Гордійчук М.С.**,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри теорії та методик
дошкільної освіти

Кам'янець-Подільський – 2024 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	7
1.1. Розвиток емоційного інтелекту молодших школярів як обов’язковий освітній результат Нової української школи.....	7
1.2. Поняття «емоційний інтелект» у психолого-педагогічній літературі...17	
1.3. Вікові особливості розвитку емоційного інтелекту молодших школярів.....	21
1.4. Формування емоційного інтелекту молодших школярів як передумова розвитку успішної особистості.....	25
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	42
2.1. Методи розвитку емоційного інтелекту молодших школярів.....	42
2.2. Обґрунтування педагогічних умов розвитку емоційного інтелекту молодших школярів.....	49
2.3. Результати впровадження педагогічних умов для розвитку емоційного інтелекту молодших школярів в освітньому процесі.....	52
ВИСНОВКИ.....	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	65

ВСТУП

За умов модернізації української школи актуальним стає компетентнісний підхід до побудови освітнього процесу, тісно пов'язаний із особистісно орієнтованим, діяльнісним, інтегрованим підходами до навчання. Державним стандартом початкової освіти передбачено формування ключових компетентностей, що формуються в межах кожного навчального предмета. Ознаки ключових компетентностей: поліфункціональність, надпредметність, міждисциплінарність, багатокomпонентність, спрямування на формування критичного мислення, рефлексії, визначення власної позиції [31].

Ключові компетентності з'єднують в одне ціле особистісне і соціальне в освіті, відображають комплексне оволодіння сукупністю способів діяльностей, що створює передумови для розроблення індикаторів їхнього вимірювання; вони виявляються не взагалі, а в конкретній справі чи ситуації; набуваються молодого людиною не лише під час вивчення предметів, а й засобами неформальної освіти, впливу середовища тощо [2, с. 34].

Формування ключових компетентностей передбачає наявність в учнів наскрізних умінь: читання з розумінням; уміння висловлювати власну думку усно і письмово; критичного та системного мислення; творчості; здатності логічно обґрунтовувати позицію; вміння конструктивно керувати емоціями; застосовувати емоційний інтелект; вміння оцінювати ризики; вміння ухвалювати рішення; вміння розв'язувати проблеми; вміння співпрацювати з іншими особами [1, с. 16]. Емоційний інтелект відображений у Державному стандарті початкової освіти в мовно-літературній, мистецькій, соціальній і здоров'язбережувальній освітніх галузях [3, с. 7–10].

Актуальність проблеми розвитку емоційного інтелекту досить чітко описано вченими Є. Носенко та Н. Ковригою в теоретичному, соціальному та педагогічному аспектах. Вони зазначають, що в педагогічному контексті досі не розроблено наукового підходу до цілеспрямованого формування у процесі

навчання та виховання емоційного інтелекту суб'єктів навчання на основі експериментального вивчення особливостей перебігу емоційних процесів, станів і стійких властивостей особистості.

Концепція емоційного інтелекту базується на: дослідженнях місця і ролі емоцій у когнітивних процесах (зокрема цій темі присвячено праці Г. Березюк, О. Боковець, В. Зарицької та ін.); взаємозв'язкам емоційних та розумових процесів (праці Ж. Ігнатенко, О. Собченко, М. Шпак та ін.); соціально-адаптаційному потенціалу емоційного інтелекту (наукові роботи Е. Носенко, Н. Ковриги); дослідженню окремих особливостей емоційно-інтелектуального розвитку учнів молодшої ланки (праці О. Мельник).

Аналіз теоретичних праць, присвячених розвитку емоційного інтелекту учнів початкових класів, виявив зацікавленість вчених дослідженням різних аспектів вирішення цієї важливої суспільної проблеми. Зокрема, в колі їхніх наукових інтересів перебувають питання визначення поняття «емоційний інтелект» (Р. Бар-Он, Г. Гарднер, Д. Гоулмен, Д. Карузо, Дж. Мейєр, П. Селовей, Дж. Стайн), структури емоційного інтелекту (І. Андрєєва, Д. Гоулман, Дж. Мейєр, В. Моргун, Е. Носенко, П. Селовей); особливостей розвитку емоцій молодших школярів (І. Бех, Л. Груша, С. Курносова, Ю. Савченко, Л. Стрелкова, В. Юркевич, М. Шпак); чинників впливу на емоційний інтелект (І. Андрєєва, Л. Буркова, О. Філатова, В. Юркевич); реалізації ідей Нової української школи (Н. Бібік, Ю. Найда, О. Онопрієнко, О. Савченко, Н. Софій, Р. Шиян). Водночас вивчення розвитку емоційного інтелекту учнів початкових класів в умовах НУШ ще не привернуло належної уваги дослідників.

Отже, актуальність і стан дослідження окресленої проблеми зумовили вибір теми дипломної роботи: **«Умови розвитку емоційного інтелекту молодших школярів в умовах НУШ».**

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні дидактичних умов розвитку емоційного інтелекту молодших школярів в умовах НУШ.

Відповідно до мети визначено наступні **завдання дослідження:**

1. З'ясувати стан дослідження в науково-методичній та психолого-педагогічній літературі проблеми розвитку емоційного інтелекту молодшого школяра.
2. Уточнити сутність, зміст і структуру поняття «емоційний інтелект молодших школярів».
3. Обґрунтувати дидактичні умови розвитку емоційного інтелекту молодших школярів в умовах НУШ.

Запропонувати методичний інструментарій розвитку емоційного інтелекту учнів початкових класів в умовах НУШ.

Об'єкт дослідження: розвиток емоційного інтелекту молодших школярів в умовах НУШ.

Предмет дослідження: дидактичні умови розвитку емоційного інтелекту учнів початкових класів в умовах НУШ.

Гіпотеза дослідження: рівень сформованості емоційного інтелекту молодших школярів в умовах НУШ підвищиться за умови:

- а) урахування психологічних чинників, від яких залежать розвиток емоційного інтелекту молодших школярів;
- б) усвідомлення статусної ролі мовлення для подальшої успішної життєдіяльності школярів;
- в) засвоєння мовленнєвих жанрів, мовних кліше, характерних для конкретних соціальних ролей;
- г) готовності вчителя початкових класів до системного впровадження компетентнісного підходу, інноваційних технологій, методів і прийомів, які забезпечують діяльнісний результат неперервної мовної освіти;
- г) системного формування в учнів ставлення до всього, що їх оточує (предмети, явища, події, вчинки тощо).

Для досягнення мети та виконання поставлених завдань використано такі **методи дослідження**: *теоретичні* – вивчення й аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури з проблеми розвитку емоційного інтелекту, порівняльний аналіз і синтез, структурування, класифікація,

узагальнення науково-теоретичних і практичних результатів; *емпіричні* – спостереження за освітнім процесом у початковій школі, опитування, тестування, бесіди з учителями початкових класів і молодшими школярами; педагогічний експеримент.

Теоретичне значення одержаних результатів полягає у визначенні теоретичних засад розвитку емоційного інтелекту учнів початкових класів, розкритті сутності, змісту та структури поняття «емоційний інтелект молодших школярів», обґрунтуванні розвитку емоційного інтелекту молодших школярів в умовах НУШ.

Практичне застосування. Сформульовані в дослідженні положення й висновки можуть бути використані в закладах загальної середньої освіти під час проходження педагогічної практики здобувачів вищої освіти.

Експериментальна база дослідження. Експериментальну роботу проводили серед учнів початкових класів Івановецького ліцею опорного закладу загальної середньої освіти Кельменецької селищної ради Дністровського району Чернівецької області.

Апробація та впровадження результатів дослідження. Участь у науково-практичних студентських конференціях; публікація тез доповідей у збірнику матеріалів наукових досліджень студентів та магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Апробація матеріалів наукового дослідження частково впроваджувалася під час проходження педагогічної практики.

Звіт про стан виконання дипломної роботи заслуховувався на засіданні кафедри теорії та методик початкової освіти.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел.

ВИСНОВКИ

У результаті аналізу психолого-педагогічної літератури та педагогічного експериментального дослідження нами було зроблено такі висновки.

1. Проаналізовано сутність дефініції «емоційний інтелект» у психолого-педагогічній літературі. Розглянувши праці зарубіжних і вітчизняних учених (П. Саловей, Дж. Майєр, Д. Гоулман, М. Брекетт, Г. Гарднер, Р. Бар-Он, Д. Карузо, С. Русова, А. Макаренко, В. Сухомлинський, О. Власова, С. Дерев'яненко, Т. Котик, Н. Криворучко, І. Гундарцев та інші), можна узагальнити визначення поняття «емоційний інтелект» як здатність людини до розуміння своїх емоцій та емоцій інших, вміння їх усвідомити, проаналізувати, правильно протлумачити, вміння контролювати емоції та свою поведінку незалежно від життєвих ситуацій, бути емпатичним та здатним вибудовувати і підтримувати адекватні взаємовідносини з суспільством.

Було визначено вікові особливості розвитку емоційного інтелекту молодших школярів, а саме:

- молодший шкільний вік є сенситивним для розвитку вміння конструктивно керувати емоціями;
- в порівнянні з дошкільним віком, діти 6-7 років починають розпізнавати складніші емоції (збентеження, почуття провини);
- учні починають виражати емоції здебільшого словами, а не діями;
- активно розвивається почуття симпатії, розвиваються комунікативні та соціальні навички;
- розвиток здатності свідомого розуміння своїх емоцій та власних переживань;
- діти починають розуміти емоції інших людей, виявляти емпатію.

Узагальнюючи проаналізовані нормативні документи (Концепція Нової української школи, Державний стандарт початкової освіти, Типові освітні

програми), можемо наголосити на тому, що емоційний інтелект молодших школярів можна формувати в усіх галузях освітньої діяльності, але найбільш спрямованими є мовно-літературна, соціальна і здоров'язбережувальна, мистецька та інформатична.

Було виокремлено завдання для розвитку емоційного інтелекту, а саме:

- вчити учнів адекватно виражати свої емоції;
- вчити розрізняти та називати свої емоції та емоції інших;
- усвідомлювати власні емоційні стани та емоційні стани оточуючих;
- формувати здатність керувати власними емоціями, в тому числі для особистісного зростання та міжособистісної взаємодії;
- формувати здатність впливати на емоційний стан інших людей;
- вчити застосовувати емоції для підвищення ефективності мислення та діяльності в освітньому процесі.

2. У результаті аналізу методичної літератури було виявлено ефективні методи (ігри; читання художньої літератури, бесіди-обговорення, дискусії, диспути, проблемні ситуації, моделювання та аналіз життєвих ситуацій; методи арт-терапії; інтерактивні методи навчання; ведення щоденника емоцій), засоби (наочність, яка викликає почуття; використання словника емоцій), форми (активні форми роботи – вікторини, конкурси тощо; ранкові зустрічі, кола; впровадження інформаційно-комунікаційних технологій; групова діяльність) та прийоми (використання лепбуків, проєктів), які позитивно впливають на формування вміння молодших школярів конструктивно керувати емоціями.

3. У результаті експериментального дослідження після виявлених і обґрунтованих педагогічних умов було отримано такі дані.

Показники сформованості емоційного інтелекту молодших школярів експериментального класу в кінці дослідження значно покращилися, зокрема на 21,7% збільшилася кількість дітей із високим рівнем, на 4,3% зменшилась кількість дітей із середнім рівнем розвитку емоційного інтелекту, на початковому рівні виявилось на 17,4% менше, порівняно із констатувальним

етапом дослідження. Показники сформованості контрольного класу не змінилися.

Отже, експериментальне дослідження підтвердило ефективність упроваджених педагогічних умов (створення атмосфери емоційного комфорту, емоційне спілкування в освітньому процесі, партнерська взаємодія всіх учасників освітнього процесу, методичний супровід) для розвитку емоційного інтелекту молодших школярів. Подальші перспективи містять можливість розширення поданих педагогічних умов для учнів початкових класів та закладів загальної середньої освіти, а також дослідження взаємозв'язку між розвитком емоційного інтелекту та академічним успіхом молодших школярів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алієва З.М. Розвиток емоційної культури в учнів початкових класів. *Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2020. № 4. С. 112–115.
2. Андрєєва К.М. Психологічні аспекти розвитку емоційної саморегуляції в молодших школярів. *Вісник психології і педагогіки*. 2019. № 7. С. 45–49.
3. Бабенко І.О. Формування емоційної компетентності школярів у початковій освіті. *Сучасна школа України*. 2021. № 2. С. 10–14.
4. Бекетова О., Коширова К. Рудічева Н. Особливості розвитку емоційного інтелекту молодших школярів у контексті Нової української школи. *Світові освітні тренди: створення творчого середовища STEAMнавчання*. 2021. № 5. С. 15–18.
5. Богданович А.В. Емоційний інтелект як чинник особистісного зростання учнів. *Педагогічна думка*. 2020. № 3. С. 65–69.
6. Большакова І.О., Пристінська М.С. Я досліджую світ: підруч. для 2 кл. закл. заг. серед. освіти (у 2-х частинах). Харків : Вид-во «Ранок», 2019. 96 с.
7. Бондаренко Л.О. Моделі соціально-емоційного навчання у Новій українській школі. *Вісник педагогічної науки*. 2022. № 9. С. 37–41.
8. Брославська Г.М., Дригач Т.Г. Розвиток емоційного інтелекту учнів початкових класів. *Наукові записки кафедри педагогіки : зб. наук. праць*. Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2020. Випуск 47. С. 7-13.
9. Вільчук Н.М. Роль групових форм навчання у розвитку емоційного інтелекту. *Молодь і ринок*. 2019. № 4. С. 21–26.
10. Головач О.В. Педагогічні основи формування емоційної стійкості в учнів. *Шкільний світ*. 2020. № 11. С. 31–34.
11. Державний стандарт початкової освіти : затв. Постановою Каб. Міністрів України, від 21 лютого 2018 р. № 87. DOI:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text>

(дата

звернення: 10.09.2023).

- 12.Дмитренко О. Інтелект успіху. *Дзеркало тижня*. 2020. № 4. С. 1– 4.
- 13.Дорошенко С.І. Емоційний інтелект як ресурс успішного навчання в молодшій школі. *Психологія та педагогіка*. 2021. № 6. С. 77–81.
- 14.Євдокимова Л.А. Вплив емоційної компетентності на успішність навчання. *Наукові дослідження у галузі освіти*. 2019. № 12. С. 53–56.
- 15.Жорнова Л.М. Роль емоційного інтелекту у формуванні соціальної компетентності учнів початкової школи. *Педагогічний альманах*. 2019. № 41. С. 39–44.
- 16.Жуковська М.І. Роль емоційного інтелекту в процесі адаптації учнів до школи. *Актуальні питання педагогіки*. 2020. № 8. С. 48–52.
- 17.Зайченко В.Ф. Емоційний інтелект як ключова компетентність сучасного школяра. *Наукові записки*. 2021. № 5. С. 34–39.
- 18.Зубарева О.Г. Розвиток емоційної сфери здобувачів початкової освіти засобами арт-технологій. *Молодий вчений*. 2022. С. 32–36.
- 19.Іванова К.О., Петрова Л.С. Формування емпатії у дітей як складової емоційного інтелекту. *Вісник освіти*. 2020. № 9. С. 28–32.
- 20.Калініченко Н.І. Формування емоційного інтелекту в учнів початкових класів. *Освітологічний дискурс*. 2021. № 4. С. 112–116.
- 21.Калошин В.Ф., Безносьок О.О., Лемешко Ю.П. Вплив емоцій на ефективність навчального процесу. *Практична психологія та соціальна робота*. 2018. № 1. С. 70–74.
- 22.Калошин В.Ф. Емоційний інтелект – головний показник ефективності використання людських ресурсів. *Практична психологія та соціальна робота*. 2018. № 4. С. 54–63.
- 23.Калошин В.Ф. Як протистояти надмірним почуттям, емоціям, жахливим думкам за допомогою методу раціонального мислення. *Практична психологія та соціальна робота*. 2016. № 6. С. 59–64.

24. Каменська Т.Г. Емоційна компетентність як необхідний компонент навчального процесу. *Педагогіка та психологія*. 2021. № 3. С. 18–22.
25. Карпенко Є.В. Методологічні настанови щодо вивчення емоційного інтелекту в парадигмі позитивної психотерапії. *Психологія особистості*. 2018. № 1(5). С. 90–97.
26. Карпюк О.Д. Особливості навчання в умовах Нової української школи. *Педагогічна думка*. 2018. № 3. С. 9–12.
27. Кізілова Г.О., Шулько О.А. Мистецтво : підручник інтегрованого курсу для 2 класу закладів загальної середньої освіти. Тернопіль : Астон, 2019. 144 с.
28. Кириленко О.М. Психологічні особливості розвитку емоційного інтелекту. *Дошкільне виховання*. 2019. № 6. С. 39–42.
29. Колодій О.А., Васильєва Т.В. Розвиток емоційного інтелекту як складової психологічного здоров'я молодших школярів. *Наука і освіта*. 2020. № 2. С. 45–49.
30. Коноплицька Ю.І. Особливості розвитку емоційного інтелекту. *Психологія: реальність і перспективи*. 2018. № 11. С. 70–75.
31. Концепція Нової української школи. DOI: https://www.pedrada.com.ua/files/articles/301/Nova_ukrainska_shkola_Konceptija_2016_Pedrada.pdf. (дата звернення: 05.09.2023).
32. Котик Т.М. Розвиток емоційного інтелекту молодших школярів як обов'язковий освітній результат нової української школи. *Освітні обрії*. 2020. № 2. С. 20–26.
33. Котик Т.М. Нова українська школа : теорія і практика формування емоційного інтелекту в учнів початкової школи : навчально-методичний посібник. Тернопіль: Астон, 2020. 193 с.
34. Кравцова Н.М. Українська мова та читання : підруч. для 2 кл. закл. загал. серед. освіти. у 2 ч. Тернопіль : Підручники і посібники, 2019. 128 с.

- 35.Лазарева І.Є. Розвиток емоційного інтелекту як частина виховного процесу в початковій школі. *Науково-практичний збірник*. 2021. № 1. С. 83–87.
- 36.Ляшенко Н.В. Методичні засоби розвитку емоційної компетентності учнів. *Вісник НПУ ім. М. Драгоманова. Серія педагогічних наук*. 2020. № 47. С. 44–49.
- 37.Максем К.В. Емоційний інтелект: основні концептуальні підходи та структурна модель соціально-психологічного феномена. *Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка АПН України. Т. VI: Психологія обдарованості*. Вип. 14. Київ; Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2018. С. 348-355.
- 38.Мазур Н.С. Педагогічні умови розвитку емоційного інтелекту учнів у молодшій школі. *Молодий вчений*. 2021. № 7. С. 98–101.
- 39.Матвієнко І.П. Використання інтерактивних методів для формування емоційного інтелекту. *Педагогічна майстерність*. 2021. № 10. С. 55–59.
- 40.Міщенко Л.І., Петренко К.В. Соціально-емоційне навчання: формування емоційного інтелекту у школі. *Освіта і суспільство*. 2022. № 6. С. 22–26.
- 41.Мельник Ю.О. Проблеми формування емоційного інтелекту у молодшому шкільному віці. *Освітні горизонти*. 2022. № 7. С. 63–67.
- 42.Мельник О.М. Розвиток емоційного інтелекту молодших школярів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. № 73. С. 128–132.
- 43.Миронова Т.Л. Вплив виховного процесу на розвиток емоційного інтелекту школярів. *Психологія і суспільство*. 2019. № 3. С. 18–22.
- 44.Могиляста С.М. Аналіз теоретичних підходів до вивчення емоційного інтелекту особистості. *Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка АПН України. Т. VI:*

- Психологія обдарованості*. Вип. 14. Київ; Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2018. С. 362-369.
45. Назаренко С.П. Соціально-емоційне навчання в сучасній школі: проблеми та перспективи. *Вісник сучасної освіти*. 2020. № 8. С. 71–75.
 46. Нікуліна Т.А., Олексюк Т.М. Формування емоційного інтелекту дітей молодшого шкільного віку засобами інтерактивних технологій. *Педагогіка і психологія*. 2019. № 3. С. 37–42.
 47. Носенко Е., Четверик-Бурчак А. Емоційний інтелект як чинник досягнення життєвого успіху: монографія. Київ: Освіта України, 2016. 182 с.
 48. Носенко Е.Л., Емоційний інтелект: концептуалізація феномену, основні функції. монографія. Київ: Вища школа, 2013. 126 с.
 49. Павленко В.В. Креативність: сутність, структура, закономірності формування і розвиток. *Педагогічна освіта: Теорія і практика. Педагогіка. Психологія : зб. наук. Праць ; Київ ун-т ім. Б. Грінченка ; редкол. : В.О. Огнев'юк, Л.Л. Хоружа [та ін.]*. Київ : ун-т ім. Б. Грінченка, 2015. Вип. 23. С. 15–21.
 50. Писаренко О.В. Емоційний інтелект як чинник адаптації школярів до умов Нової української школи. *Психологія сьогодення*. 2021. № 5. С. 15–20.
 51. Печенюк Н.А. Моделювання педагогічних умов розвитку емоційного інтелекту учнів. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2020. № 12. С. 80–83.
 52. Поліщук І.Л. Психологічний супровід розвитку емоційного інтелекту школярів. *Психологія освіти*. 2021. № 6. С. 55–60.
 53. Прокоф'єва Л.О. Психолого-педагогічні основи розвитку емоційного інтелекту в учнів молодшого шкільного віку. Ізмаїл : ІДГУ, 2023. 78 с.
 54. Проторенко І.П. Розвиток емоційного інтелекту молодших школярів засобами ігрових технологій: кваліфікаційна робота магістра

- спеціальності 013 «Початкова освіта» / наук. керівник Ю.Є. Зубцова. Запоріжжя : ЗНУ, 2022. 54 с.
55. Підлужна Г.В., Худякова І.В. Педагогічні умови розвитку емоційного інтелекту здобувачів початкової освіти. *Імідж сучасного педагога*. 2019. № 6 (189). С. 29–33.
 56. Романюк В.О. Емоційний інтелект у системі соціально-психологічних якостей молодших школярів. *Гуманітарні науки*. 2019. № 10. С. 112–115.
 57. Савченко О.Я. Методичні підходи до формування емоційного інтелекту у початковій школі. *Вісник сучасної освіти*. 2022. № 8. С. 64–69.
 58. Савченко О.Я. Українська мова та читання : підручник для 2 класу ЗЗСО (у 2-х частинах). Київ : УОВЦ «Оріон», 2019. 144 с.
 59. Соколова М.М., Шевченко Т.С. Використання ІКТ у формуванні емоційного інтелекту молодших школярів. *Інновації в освіті*. 2021. № 4. С. 31–34.
 60. Скларов С.С. Роль емоційного інтелекту при формуванні поведінки в стресових умовах діяльності (на прикладі керівників підрозділів МНС України). *Державна служба*. 2015. № 3 (35). С. 107–111.
 61. Степаненко І.В. Педагогічні технології розвитку емоційної культури у школярів. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. 2020. Серія 5. С. 19–25.
 62. Сухопара І.Г. Чинники розвитку емоційного інтелекту молодших школярів у контексті Нової української школи. *Педагогічні науки*. 2019. № 2 (65). С. 296–300.
 63. Сухопара І.Г. Вікові особливості молодших школярів у контексті розвитку емоційного інтелекту. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім.М.Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія*. Випуск 62. 2020. С. 225–229.

64. Типова освітня програма під керівництвом О.Я. Савченко. Затверджено Наказом Міністерства освіти і науки України від 12.08.2022 року № 743-22. 107 с.
65. Типова освітня програма під керівництвом Р.Б. Шияна 3–4 клас. Затверджено Наказом Міністерства освіти і науки України від 12.08.2022 року № 743-22. 73 с.
66. Ушакова А.В., Поліщук І.М. Роль батьків у розвитку емоційного інтелекту дітей молодшого шкільного віку. *Дошкільна освіта*. 2021. № 9. С. 23–26.
67. Чипурко В.П. Українська мова та читання : підручник для 2 кл. закладів загальн. серед. освіти: у 2 ч. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2019. 160 с.
68. Шевченко О.О. Соціально-емоційний розвиток як компонент виховання у Новій українській школі. *Соціальна педагогіка*. 2019. № 5. С. 47–50.
69. Шпак М.М. Психологія розвитку емоційного інтелекту молодших школярів : монографія. Тернопіль : ТНПУ імені В. Гнатюка, 2016. 372 с.
70. Bar-On R. The Bar-On model of emotional-social intelligence. 2016. P. 13-25. [URL: http://www.psicothema.com/psicothema.asp?id=327](http://www.psicothema.com/psicothema.asp?id=327) (дата звернення: 27.05.2022).